

נשים בוחרות ונבחרות

*****

מבנה השיעור:

פתיחה: הקשר היסטורי.

לימוד בחברותא: הרב עוזיאל על זכותן של נשים לבחור.

סדנה קבוצתית: פוסקים הלכה.

לימוד בחברותא: הרב עוזיאל על זכותן של נשים להיבחר.

אסיף וסיכום: ההלכה מושתתת על עקרונות המתחייבים

מסברה, ולא להפך.

*****

פתיחה: הקשר היסטורי¹

אנו בתחילת המאה ה-20 בארץ ישראל המנדטורית. בנובמבר 1917, זמן קצר לפני הצהרת בלפור וכמעט שנה לפני תום מלחמת העולם הראשונה, החלו הפעילים הציונים בארץ לארגן גוף נבחר שייצג את היישוב בארץ ישראל מול בריטניה הגדולה. מהר מאוד עלתה גם שאלת הנשים: האם הן תהיינה זכאיות להצביע לגוף זה או להיבחר אליו? כדאי להרחיב את המבט ולבדוק מה קורה בהקשר הזה בעולם.

בסוף 1917 היו רק חמש מדינות באירופה ובעולם שהקנו לנשים זכות בחירה: פינלנד, נורבגיה, דנמרק, איסלנד ורוסיה הסובייטית. ב-1918 הצטרפו אליהן מדינות נוספות – בריטניה ואירלנד, לוקסמבורג ואוסטריה; ובשנים 1918-1921 - גרמניה, שוודיה, הולנד, צ'כוסלובקיה, הונגריה ופולין. בכל החלק הדרומי של אירופה – פורטוגל, ספרד, צרפת, איטליה, אלבניה, יוגוסלביה, יוון, טורקיה, בולגריה, רומניה – לא התירו לנשים להצביע. כך היה הדבר גם ברחבי אפריקה ואסיה (פרט לברית המועצות). ארצות הברית אשררה את התיקון לחוקה אשר העניק זכות בחירה לנשים בכל המדינות בשנת 1920 (בצרפת ניתנה לנשים זכות בחירה רק בשנת 1944, ובשווייץ רק בשנת 1971). שאלת זכות בחירה לנשים עוררה ויכוח ביישוב, שגורמים רבים היו מעורבים בו. הרבנים האשכנזים ומנהיגי העדה בירושלים הכריזו כי אין להתיר לנשים זכות בחירה בין פעילה (הזכות לבחור) ובין סבילה (הזכות להיבחר למוסדות היישוב). בקרב הרבנים הספרדים היו שחברו עם האשכנזים בעניין זה, אך רובם לא עשו כן. בין המצדדים במתן זכות בחירה לנשים היו הרב חיים משה אלישר, שכהן כרב הראשי הספרדי של ירושלים, הרב יעקב מאיר והרב בן ציון חי עוזיאל - באותה עת רבה הראשי של תל אביב-יפו.

בקרב תנועת "המזרחי" היו הדעות חלוקות. בתגובה למחלוקת בין הצירים של תנועת "המזרחי" הוחלט לייפות את כוחו של הרב קוק (ששימש באותה שעה רבה הראשי של ירושלים) להכריע בעניין. אלא שבניגוד למצופה, התבטא הרב קוק בצורה חריפה ומפורשת נגד זכות בחירה לנשים,

---

¹ על פי: צבי זהר, "גמישות מסורתית וחומרה מודרנית", האירו פני המזרח – הלכה והגות אצל חכמי ישראל במזרח התיכון, תל אביב: הקיבוץ המאוחד, תשס"א.

ואף פרסם מאמר עמדה בנושא, "תשובה למזרחי". בהמשך אף ניסח שתי תשובות בעניין. הרב עוזיאל חיבר בתחילת שנות העשרים תשובה בנושא זכות בחירה לנשים. את תשובתו, שאותה נלמד במפגש זה, לא פרסם אלא שנים מאוחר יותר, בשנת 1940, בספר **משפטי עוזיאל**.

לימוד בחברותא: הרב עוזיאל על זכותן של נשים לבחור

נלמד כעת בחברותא את תשובת הרב בין ציון חי עוזיאל לסוגיה שהסעירה את היישוב בשנות העשרים של המאה ה-20. נראה כיצד התמודד עם השאלה במישור ההלכתי ומה הנימוקים שהביא לעמדתו.

הרב עוזיאל מחלק את תשובתו לשני חלקים, בהתאם לשני סוגי הבחירה: בחירה פסיבית (זכותן של נשים להיבחר לתפקידים במוסדות היישוב) ובחירה אקטיבית (הזכות לבחור). הוא מתחיל במה שקל יותר להתמודדות, לדעתו – הזכות לבחור. נלמד כעת בחברותא את חלקה הראשון של התשובה.

השתתפות האישה בבחירות למוסדות הציבור: הרב בן ציון חי עוזיאל²

תשובה זו כתבתי בשעתה לשם ברור הלכה לעצמי, ולא רציתי לפרסמה ולהורות בשאלה זאת הלכה למעשה, אולם עתה אחרי ששאלה זאת נפתרה מאליה מצאתי לטוב לפרסמה משום יגדיל תורה.

זכות האישה בבית המורשים ומוסדות ההנהלה הציבורית והיישובית

שאלה זו הייתה לסלע המחלוקת בארץ ישראל ומפניה הזדעזעה ארץ ישראל כולה. וכרוזים ואזהרות, חוברות ומאמרים בעיתונים נתפרסמו חדשים לבקרים לאסור את השתתפות הנשים בבחירות לגמרי; אלה סמכו דבריהם על דין תורה ואלה על שמירת גדר המוסר והצניעות, ואלה על שלום הבית המשפחתי, ודעת כולם הייתה נשענת על אותה ההגדה "חדש אסור מן התורה"...

שאלה זאת עצמה מתחלקת לשני סעיפים: (א) הבחירה האקטיבית הפועלת – לבחור. (ב) הבחירה הפעולית (הפאסיבית) – להיבחר.

על הראשונה לא מצאנו שום יסוד ברור לאסור, ואין הדעת מקבלת לשלול מהנשים זכות אישית זאת, כי הלא בבחירות אלה מרכיבים אנו אלופים לראשינו ונותנים ייפוי כוח לנבחרינו לדבר בשמנו, לסדר את ענייני ישובנו ולהטיל מסים על רכושנו, והנשים בדרך ישר או בדרך אי-ישר מקבלות עליהן מרותן של נבחרים אלה, ונשמעות להוראותיהם וחוקיהם הציבוריים והלאומיים, ואיך אפשר לתפוס החבל בשני ראשון: להטיל עליהן החובה המשמעתית של נבחרי העם, ולשלול מהן זכות בחירתן? ואם יאמרו לנו להוציאן מכלל הבחורים מפני שדעתן קלות ואינן יודעות לבחור בראויים לעמוד בראש הציבור, אף אנו נאמר: אם כן נוציא מכלל הבחורים גם את האנשים שהם קלי הדעת, שלא יחסרו לעולם מקרב הארץ, ואולם המציאות מטפחת על פנינו ומראה לנו שגם בעבר וגם בתקופתנו זאת, נשים בנות השכלה ודעת הן כאנשים, לישא וליתן למכור ולקנות ולנהל את ענייניהן באופן הכי טוב, והאם נשמע כדבר הזה

² לנוחות הקריאה תרגמו ארמית לעברית ופתחנו ראשי תיבות. לפי הצורך הוספנו מילות הבהרה בסוגריים.

שממנים אפוטרופסים על אישה גדולה שלא מדעתה? ומה שאמרו רבנינו זכרם לברכה "דעתן קלות" יש לו מובן אחר לגמרי, וכך מה שכתוב "אין חוכמה לאישה אלא בפלך" אינו אלא מליצה יפה להשתמש מלהשיב על שאלתה, ובאמת התלמוד עצמו מעיד שאישה זאת עצמה הייתה חכמה, ואמר: שאלה אישה חכמה את ר' אליעזר. ומפורש אמרו רבנינו זכרם לברכה: "ויבן ה' את הצלע, מלמד שנתן הקדוש ברוך הוא בינה יתירה לאישה."

ומשום פריצות? איזו פריצות יכולה להיות בדבר הזה, שכל אחד הולך אל הקלפי ומוסר את כרטיס בחירתו, ואם באנו לחוש לכך שלא הותרת חיים לכל בריה, ואסור יהיה ללכת ברחוב, או להיכנס לחנות אחת אנשים ונשים יחד, או שאסור יהיה לישא ולתת עם אישה משום שעל ידי כך יבואו לידי קרוב דעת, וממילא גם לידי פריצות, וזה לא אמרו אדם מעולם.

ומשום שלום הבית? יפה כתב הרב הגאון המחבר, ישמרהו צורו ויחיהו: אם כן נשלול זכות הבחירה גם מהבנים והבנות הסמוכים על שולחן אביהם, וכל מקום שחשו חכמים לאיבה השווה האישה לבנים הגדולים הסמוכים על שולחן אביהם. אלא שעדיין יש לבעל דין לחלוק ולומר: על הראשונים אנו מצטערים ואתה בא להוסיף עליהם? אבל באמת אין כאן מקום לאיבה, שחלוק ההשקפות מתבטאות באיזו צורה שהיא, ואין אדם יכול לכבוש את השקפתו ודעותיו. ואולם האהבה המשפחתית המיוסדת על העבודה המשותפת היא די חזקה, שאינה נפגמת במאומה מחלוקי השקפות כאלה.

דבר חדש לנו הרב הגאון ד"ר ריטטער³ לשלול זכות הבחירה מהנשים לפי שאינן קהל ולא עדה ולא נמנו לפקדי בני ישראל ולא התיילדו למשפחותם (גוף המאמר איננו לפני כעת ואת זה למדתי מתוך דבריו, שם). אכן נניח שאינן קהל ולא עדה ולא משפחה ולא פקידים ולא כלום. אבל, אינם יצורים שנבראו בצלם ובדעת? והאם אין להם עניינים משותפים הקשורים אל אספת הנבחרים, או הועד שיבחר על ידו, ושהן נשמעות לו בהוראותיו בכל הנוגע לרכושן, חינוך בניהן ובנותיהן?

ובכן אחרי שלא מצאנו שום רמז לאיסור זה, אין אני מוצא שום צד של זכות להתנגד או אפילו לסרב לשאלה, שחלק מהציבור רוצים בו, ואולי שעל כגון זה נאמר (פאה ד א): אפילו צ"ט אומרים לחלק ואחד אומר לבוז לזה שומעים שאמר כהלכה. וגדולה מזאת אמרו (חגיגה טז): וסמכו עליו נשים כדי לעשות נחת רוח לנשים, ואף על גב שנראה כאיסור, ומכל שכן בנידון זה שאין צד איסור בדבר, והמניעה מלשתפם תהיה להם לעלבון והונאה, בודאי שכגון זה צריכים אנו לתת להן זכותן.

הרב בן ציון חי עוזיאל, השתתפות האישה בבחירות, שו"ת משפטי עוזיאל, ירושלים: הוועד להוצאת כתבי הרב זצ"ל, 2005, חלק ד סימן ו, עמ' לג-לד

• האם זכות הנשים לבחור היא בעיה הלכתית או נורמטיבית?

לאחר הלימוד בחברותא נקיים אסיף קצר שבו נדון בשאלה שעמדה לדיון בחברותא. הדגש באסיף תהיה העובדה שהרב עוזיאל אינו מוצא "שום יסוד ברור" (בהלכה) לאסור זכות בחירה לנשים; עובדה זו משמעותה היא שהסוגיה היא **נורמטיבית** ולא הלכתית. על כן הנימוקים להתיר או לאסור בעניין זה הם "סברות", כלומר נימוקים השקפתיים: השקפות על השוויון בין המינים, על המשפחה, על דמוקרטיה.

³ הרב אריה דוב ריטטער (1855-1935), רבה של רוטרדם שבהולנד.

כך גם מושג ההדרה החברתית, שעל פיו הדרה של קבוצה אינה נעשית רק באמצעות חוקים, ההדרה בסיסה נורמטיבי, ולעתים קרובות החוק בא לתת תוקף לנורמה, ולא להפך.

תפיסת ההדרה החברתית מבקשת להתמקד ברעיון שקבוצות מודרות סובלות ממוחלשות רב-ממדית... ניתוח כזה מדגיש לא רק את משאביהם של היחיד ושל משפחתו, אלא בוחן גם את משאבי הקבוצה והקהילה, ומתייחס למכלול יחסי הריבוד והכוח המשמעותיים בחברה... מעבר להיבטים החומריים של ההדרה החברתית חשוב לשים לב גם להיבטים התרבותיים והסמליים של ההדרה... תיוג שלילי, שמקורו תרבותי, תורם להתהוותן של קבוצות אוכלוסיה מודרות, שמפאת הדימוי השלילי שהודבק להן הן נתקלות בקשיים בניסיוןן להשתלב בזרם המרכזי של החיים בחברה, והוא מונע מהן את האפשרות של השתתפות פעילה ושוויונית בעיצוב אורח חייהם ובבחירות הקשורות אליו.

יאיר רונן, ישראל דורון, ורד סלונים-נבו (עורכים), "על זכויות אדם ועל הדרה חברתית" (הקדמה), הדרה חברתית וזכויות אדם בישראל, תל אביב: רמות, 2008..

גם הרב עוזיאל אומר לנו בתשובתו, שלעתים נעשה שימוש בחוקים כדי לתת תוקף להדרה תרבותית וסמלית, כלומר לנורמות של הדרה. זו דרכו לומר שלא ההלכה היא המכשול, אלא המחסומים הסוציולוגיים, שהם תכופות קשים מאלה החוקיים.

סדנה קבוצתית: פוסקים הלכה – זכות האישה להיבחר

בחלק הקודם עסקנו בזכות האישה לבחור. נעבור כעת לחלקה השני של הסוגיה, שמבחינה הלכתית הוא קשה יותר – זכותן של נשים להיבחר למוסדות ציבור. אך לפני שניגש ללמוד חלק זה בתשובתו של הרב עוזיאל, ננסה להתמודד בעצמנו עם הסוגיה ועם הקשיים ההלכתיים שהיא מעלה. נלמד יחד כמה מקורות בשאלת השתתפות נשים במוסדות הציבור.

כִּי תָבֵא אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ וּיְרַשְׁתָּהּ וַיִּשְׁבְּתָהּ בָּהּ וְאַמְרַתְּ אֲשִׁימָה עָלַי מֶלֶךְ כָּכָל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר סָבִיבָתִי: שׁוֹם תִּשִׂים עָלַיךְ מֶלֶךְ אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֶיךָ בּוֹ מִקִּרְבֵּי אֲחֵיךָ תִּשִׂים עָלַיךְ מֶלֶךְ לֹא תֻּכַּל לָתֵת עָלַיךְ אִישׁ נָכְרִי אֲשֶׁר לֹא אֲחִיךָ הוּא:

דברים, פרק יז, פסוקים יד-טו

שׁוֹם תִּשִׂים עָלַיךְ מֶלֶךְ: מֶלֶךְ - וְלֹא מַלְכָּה.

ספרי לספר דברים, פרשת שופטים, פסקה קנז

אין מעמידין אישה במלכות, שנאמר: 'עליך מלך' - ולא מלכה. וכן כל משימות שבישראל אין ממנים בהם אלא איש.

רמב"ם, הלכות מלכים, פרק ה, הלכות ד-ה

וְדַבְרָה אִשָּׁה נְבִיאָה אֲשֶׁת לְפִידוֹת הָיָא שְׁפָטָה אֶת יִשְׂרָאֵל בְּעֵת הַהִיא: וְהָיָא יוֹשֶׁבֶת פַּחַת תְּמָר דְּבַרְזָה בֵּין הָרְמָה וּבֵין בֵּית אֵל בְּהַר אֶפְרַיִם וַיַּעַלּוּ אֵלֶיהָ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמִשְׁפָּט:

ספר שופטים, פרק ד, פסוקים ד-ה

אחרי לימוד המקורות ודיון בהם תתקיים סדנה קבוצתית בהנחיית המנחה סביב השאלה:

• כיצד הייתם אתם פוסקים בסוגיית הזכות לנשים להיבחר למוסדות הציבור?

המשימה היא להציע פסיקת הלכה בעניין זכות בחירה פסיבית לנשים (כלומר, זכותן של נשים להיות נבחרות ציבור). כאן עליכם להתעמת עם העובדה שקיים לכאורה איסור הלכתי מפורש על האישה להיות נבחרת.

"כללי המשחק" הם שאתם מחויבים להלכה. אינכם יכולים, למשל, להתעלם מהספרי ומהרמב"ם: אתם רשאים להתמודד עם פסיקתם על ידי פרשנות, על ידי הבאת מקורות מנוגדים, או בדרך אחרת – אבל הקנון ההלכתי מחייב.

מטרת הסדנה והדיון איננה להגיע להסכמה על הפסיקה ה"נכונה", אלא לחשוב על דרכי פסיקה שונות בעניין זכות בחירה לנשים ועל נימוקים שונים בפסיקה, ובעיקר – לראות את הקשר שבין ההחלטה לפסוק לכאן או לכאן ובין השקפת העולם של הפוסק, בכלל, והשקפתו באשר לגמישותה וגבולותיה של ההלכה, בפרט. בהמשך נעמוד על היצירתיות בפסיקתו של הרב עוזיאל. כדאי לעודד גם את הלומדים לחפש דרכי התמודדות יצירתיות עם הסוגיה ההלכתית של זכות בחירה לנשים.

לימוד בחברותא: הרב עוזיאל על זכותן של נשים להיבחר

השתתפות האישה בבחירות למוסדות הציבור: הרב בן ציון חי עוזיאל

הנשים בתור נבחרות

השאלה השנייה היא שאלת הנבחרים אם האישה יכולה להיות נבחרת. ובוזה אמנם מצאנו לכאורה איסור מפורש: שום תשים, מת מתמנה אחר תחתיו, מלך ולא מלכה. וממנו למד הרמב"ם: אין מעמידים אישה במלכות, שנאמר: עליך מלך ולא מלכה. וכן כל משימות שבישראל אין ממנים בהם אלא איש ולא אישה, מכאן שאין ממנים פרנסה על הציבור. וזה מתאים להלכה הגנוזה שגילה הרב הגאון שלמה אהרן ווערטענהיימר⁴: איש נוכרי מכאן אמרו האיש ממנין אותו פרנס על הציבור, ואין ממנין אישה פרנסה על הציבור. אולם אני מסתפק בדבר אם הלכה זו היא משום פסול האישה לדיינות או משום כבוד הציבור, וההשלכה מזה במקום שאין בית דין ממנין אותה אלא חלק מן הציבור בחרים בה בתור שלוחם ובאה כוחם. לצד הראשון⁵ גם זה לא מועיל כמו שאין היחיד רשאי לקבל עליו עדות אישה בענייני גטין וקידושין וכדומה, הואיל והתורה פסלה אותה, ולצד השני⁶ יש לומר שמועילה

⁴ הרב שלמה אהרן ורטעהיימר (1867-1935) היה הראשון שחוציא לאור כתבי יד של הגניזה הקהירית...

⁵ כלומר, לדעה שהלכה זו היא משום פסול האישה לדיינות.

⁶ לדעה שהאיסור למנות פרנסה על הציבור הוא משום כבוד הציבור.

בחירתם - שרק הציבור כולו או הדיינים אינם רשאים למנותה למשרה ציבורית, אבל חלק מן העם רשאי לבחור בה בתור שלוחם ובאה כוחם. והנה, ממה שכתב התוספות לתירוץ אחד שדבורה הייתה שופטת משום שקבלה עליהם, יש להוכיח שמועילה קבלתם אפילו כשהציבור כולו מקבלים אותה, ואף לתירוצם שנבחרה על פי הדיבור יש לומר שמועילה קבלתם, אלא שאינם רשאים לעשות כן מפני כבוד הציבור, וכך יש להוכיח ממה שכתוב בזוהר הקדוש ויקרא דף י"ט ע"ב. הרי למדת שאין איסור בדבר למנות אישה למשרה ציבורית ומותר למנותה בשעת הצורך, אלא שיש בזה משום עלבון הציבור שלא נמצא מי שידון אותם אלא אישה אחת.

ולפי זה ברור הדבר שגם דברי הספרי מתפרשים כן שאין ממנים מלכה על הציבור על ידי מינוי בית דין משום כבוד הציבור. ולכן היחיד או היחידים רשאים וזכאים לבחור בה ובזכותם של בוחריה מצטרפת היא לחבר הנבחרים. והוא הדין אישה מולכת בתור יורשת יחידה של בית המלכות או בזכות פעולותיה וצורך השעה, כדבורה בשעתה...

מינוי של שררה לנשים

אולם אף על פי שביארנו שאין מהתלמוד שום רמז לדחות את הנשים מכל מינוי של שררה, עדיין יש לבעל דין מקום לחלוק ולומר: אין לא ראינו ראייה. לזאת אני אומר להביא ראייה מפורשת לסתור. שהנה למדנו מדברי התוספות (גדה נ') שלתירוץ האחד סבור להם שאישה כשרה לדון, משום שהפסוק של 'אלה המשפטים אשר תשים לפניהם' נאמר גם על הדיינים, וממנו למדנו שהשווה הכתוב אישה לאיש לכל דינים שבתורה, וזו היא הוכחה ברורה שהתוספות לא סבור להם הדרשה שכל משימות שאתה משים, שאם לא כן איך אפשר למנות דין לאישה והציבור יהיו חייבים להתדיין לפניה, האין זו משרה של שררה?

וגם לתירוצם השני שסבורים התוספות שאין אישה כשרה לדון, הרי כתבו: או גם שהייתה מלמדת, ולתירוץ זה אנו מוכרחים לומר כי מה שנאמר ויעלו אליה בני ישראל למשפט, שהיו זקוקים להוראותיה המשפטיות, ופסלותה של האישה לפי תירוץ זה, הוא רק לקבל הטענות והעדויות, אבל היא כשרה להיות שופטת במובן של מורה הוראה ומחוקק, והאין זאת שררה של כבוד? ומזה מוכח שאין הלכה זאת של הספרי מקובלת לפסק הלכה מוחלט.

ואם עדיין הלב מהסס בדבר, ובאמת שכך צריך להיות ולא לדחות הספרי ופסק הרמב"ם בהוכחות ודיוקים כל שלא מצאנו מפורש נגד דעתם. בכל זאת יש מקום להכשיר בחירתם מטעם אחר, והוא: שלא נאמרה הלכה זאת אלא במינוי הנעשה על ידי סנהדרין, אבל בשאלתנו אין כאן מינוי אלא קבלה, שעל ידי הבחירות מכריע רוב הקהל את דעתו הסכמתו ואמונו לאותם הנבחרים, שהם יהיו באי כוחו לפקח על כל ענייניהם הציבוריים, ועל זה אפילו הרמב"ם מודה שאין כאן שום שמץ של אסור, וכך מצאנו להר"ן⁷ זכרו לברכה שכתב: וזה שכתוב לגבי דבורה – והיא שופטת את ישראל, לא שופטת אמר, אלא מנהגת, ואף על גב שאנו אומרים בספרי: שום תשים עליך מלך ולא מלכה, שם לא מינו אותם אלא היו נוהגין על פיה, ואף אם שופטת ודנה הייתה, שהיו מקבלים אותה כדרך שאדם מקבל אחד מן הקרובים.

⁷ הר"ן – הרב ניסים בר ראוון גרונדי (1315-1376), מגדולי החכמים בספרד.

וכן כתב הרשב"א⁸ זכרו לברכה: יש לפרש (שדבורה) לא שופטת ממש הייתה אלא מנהגת כשופטים ששפטו את ישראל, ואף על גב שאנו אומרים בספרי שום תשים עליך מלך ולא מלכה, שם לא מינו אותה אלא היו נוהגים בה כדין מלכה והיו נוהגים על פיה. ומרן החיד"א⁹ זכרו לברכה הביא מה שכתוב בספר זכרון דברים למהר"א הכהן פרחיה¹⁰ משם ספר כתב יד ושדבורה הייתה מנהגת כדין מלכה, והם הם דברי הרשב"א. מכאן אתה למד שכל איסור של שימת אישה לשררת הציבור אינו אלא בדרך מינוי על ידי הסנהדרין.

הרי ברור שאף לדברי הספרא מותר לקבלה בתור שופטת, כלומר: מנהיגה, ודנה כדרך שמותר לקבל אחד מן הקרובים, ולכן במינוי של בחירות שהוא קבלת הנבחרים עליהם לאלופים, מהדין יכולים לבחור גם בנשים ואפילו לדעת הספרי והרמב"ם. ולא מצאנו בדברי הראשונים שם חולק על זה.

ההלכה והמוסריות

אולם עדיין נשאר מקום לפקפק ולומר, שאמנם מצד ההלכה מועלת (= מועילה) הקבלה ויכולים לבחור בה מדין קבלה עליהם, אבל מצד המוסר וגדר הצניעות, אולי יש איסור בדבר. ויפה כתב הרב הגאון המחבר, ישמרהו צורו ויחיהו, כי המוסר והתורה הם דבר אחד, וגם בזה יש לומר שאחר שלמדנו שלא אסרה תורה אלא בדרך מינוי, מזה יוצא שאין לאסור משום פריצות, ולו היה מקום לאסור מפני הצניעות לא הייתה התורה מתרת. ובכל זאת כדי להיות מתונים בדין נתבונן על הדבר גם מנקודת השקפה זו, ונראה, אם בכגון זה יש חשש לפריצות.

הסברא נותנת לומר שכל כנסיה רצינית ושיחה מועילה אין בה משום פריצות, וכל יום ויום האנשים נפגשים עם הנשים במשא ומתן מסחרי, ונושאים ונותנים, ובכל זאת אין שום פרץ ושום צווחה. ואפילו היותר פרוצים בעריות, לא יהרהרו באיסור בשעה שעוסקים ברצינות במסחרם. ולא אמרו רבותינו "אל תרבה שיחה עם האישה" אלא בשיחה בטלה שלא לצורך, ושיחה כזאת היא הגוררת עוון, אבל לא שיחה של ויכוח בעניינים חשובים וציבוריים; ואין הישיבה במחיצה וכפיפה אחת לשם עבודת הציבור, שהיא עבודת הקודש, מרגילה לעבירה, ומביאה לידי קלות ראש, וכל ישראל האנשים והנשים קדושים הם, ואינם חשודים בפריצת גדר הצניעות והמוסר. ואל תשיבני ממה שאמרו חכמים: "בראשונה היו נשים מבפנים ואנשים מבחוץ, והיו באים לידי קלות ראש, התקינו שיהיו נשים יושבות מלמעלה ואנשים מלמטה", שלא נאמר זה אלא בכנסיה המונית גדולה של כשרים ופרוצים יחד, ובכגון זה חוששים למיעוט הפרוצים, וביותר בהיותם עסוקים בשמחה ויצר הרע שולט בהם, אבל בכנסיה של נבחרים לא נאמר דבר כזה לעשות את נבחרים העם לפרוצים בעריות, ולא תהיה כזאת בישראל.

וראייה גדולה לדבר ממה שכתוב: הכל עולין למניין שבעה ואפילו קטן ואפילו אישה, אבל אמרו חכמים לא תקרא אישה בציבור מפני כבוד הציבור. ופירוש כבוד הציבור הוא שלא יאמרו: שאין בין האנשים מי שידוע לקרוא בתורה אבל לא אמרו משום פריצות...

⁸ הרשב"א - רבי שלמה בן אדרת (1235-1310), מגדולי החכמים בספרד.

⁹ הרב חיים יוסף דוד אזולאי (1724-1806), מגדולי הפוסקים והחכמים בדורות האחרונים.

¹⁰ רבי אהרן הכהן פרחיה חי בשאלוניקי לפני כ-250 שנה

מסקנא : א) האישה יש לה זכות גמורה בבחירות כדי שתכנס בכלל החובה המשמעתית להנבחרים אשר יעמדו בראש העם. ב) האישה יכולה גם להיות נבחרת בהסכמת ותקנת הציבור.

בסיום דברי הנני חוזר ואומר מה שאמרתי בראשיתם, כי תשובה זאת כתבתיה לשם ברור הלכה בלבד אחרי שכבר עמדה על הפרק ונאמרו בה פנים לכאן ולכאן, הללו אוסרים והללו מתירים, לכן אמרתי תורה היא וללמוד אני צריך להיכן הדין נוטה, אבל לא לקבוע הלכה בדבר זה שהיא שאלה להיכן הדין נוטה, אבל לא לקבוע הלכה בדבר זה שהיא שאלה כללית ויסודית בתורת ישראל שבה תלויה גם גאולת ישראל...

הרב בן ציון חי עוזיאל, השתתפות האישה בבחירות, שו"ת משפטי עוזיאל, ירושלים: הוועד להוצאת כתבי הרב זצ"ל, 2005, חלק ד סימן ו, עמ' לד-לט

- קראו את השו"ת וסמנו בו משפטים מרכזיים.
- מהי הבעיה ההלכתית?
- מהו הפתרון ההלכתי?
- בתחילת דבריו ובסופם כותב הרב עוזיאל שבירר הלכה זו בינו לבינו ולא רצה לפרסמה ולהורות בשאלה זאת הלכה למעשה. מה דעתכם על החלטה זו של הרב עוזיאל לא להשמיע קול בעת הפולמוס עצמו? מה יכלו להיות הסיבות להחלטתו?

אסיף וסיכום: ההלכה מושתתת על עקרונות המתחייבים מסברה, ולא להפך

- זכות בחירה והיבחרות לנשים: מהם העקרונות המנחים בקשר אליה?
מהלך התשובה של הרב עוזיאל מתחיל בבחינה הנורמטיבית של סוגיית הבחירה לנשים וממשיך בשאלה ההלכתית. מבחינה נורמטיבית, אם האיסור על אישה לבחור הוא משום "כבוד הציבור", הרי שביטולו נתון בידי הציבור. וכך, אם הציבור ירצה – אישה תוכל גם להיבחר למלכה. ואשר למינוי – מדובר במינוי של סנהדרין; כל מינוי שאינו מידי סנהדרין הוא מותר הלכתית

העקרונות שצריכים להנחות פסיקה בדבר זכות בחירה והיבחרות לנשים הם, לדעת הרב עוזיאל, עקרונות הקשורים למוסר, מצד אחד: ליושר, לכבוד האדם, להיות אדם נברא בצלם. מצד שני הם קשורים לתקופה, וכאן ההלכה פוגשת את המציאות: דמוקרטיה, שוויון בין המינים, שותפות בהאצלת סמכויות.

הרב עוזיאל מעמיד משתנים מסוימים [בהלכה] כבלתי-תלויים. ואולם, לדעתו, אלה הן אינן נורמות הלכתיות אלא עקרונות מובנים מאליהם של יושר ושל כבוד האדם. לאחר שהוכרו וזוהו עקרונות אלה – המתבטאים, למשל, בתפיסה שהחובה לציות בתחום הפוליטי נובעת אך ורק משותפות בהאצלת סמכויות, ושהיות האדם נברא בצלם מקנה זכויות – ניתן לקבוע את הנורמות ההלכתיות הרלבנטיות: ההלכה מושתתת על עקרונות המתחייבים מסברה, ולא להיפך.

צבי זהר, האירו פני המורח - הלכה והגות אצל חכמי ישראל במזרח התיכון, תל אביב: הקיבוץ המאוחד, תשס"א, עמ' 246.

נקנח בסיומו של הסיפור ההיסטורי שעמו התחלנו את השיעור : שאלת מתן זכות בחירה לנשים הייתה על סדר היום הפוליטי עד שנת 1925, אף שמעשית התקבלה החלטה על זכותן של נשים לבחור ולהיבחר כבר ב-1918. ב-1920 יצא הוועד הפועל העולמי של "המזרחי" בהכרזת תמיכה בבחירות לפי המתכונת שהוצעה – כלומר, על בסיס מתן זכות בחירה לנשים.